Garabet Ibrăileanu

Caracterul specific naţional în literatura română

Caracterul specific național în literatura română

Garabet Ibrăileanu

Editura Bestseller

Imagine: Praisaeng/Shutterstock.com

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Spuneam într-un articol de acum câteva luni că literatura din Moldova a fost mai preocupată de realitățile naționale decât cea din Muntenia. Voim să întărim și să completăm această constatare prin câteva considerații noi.

Mai întâi, credem că particularitatea aceasta este cauza pentru care proza a fost cultivată mai mult în Moldova decât în Muntenia. Proza de observație, care redă realitatea prin descriere, narație și reprezentare, a apărut în Moldova, începând cu Negruzzi. Înainte de epoca Eminescu, Moldova se exprimă mai ales în proză, poezia fiind reprezentată aproape numai prin Alecsandri, care e însă un mai bogat și un mai serios prozator; pe când în Muntenia găsim o legiune de poeți -- Eliade, Cârlova, Boliac, Rosetti, Bolintineanu, Crețeanu, Depărățeanu, Sihleanu, Nicoleanu etc. --, proza fiind reprezentată numai prin romanele nule ale lui Bolintineanu, prin Ciocoii vechi și noi, important ca document, dar secundar ca artă, și prin scrierile lui Odobescu, importante ca artă, însă neînsemnate ca "documente omenești".

Dar mai bine să înșirăm pe scriitori, fără să mai ținem seamă de epoci. (Vom cita pe cei mai recunoscuți, indiferent de aprecierea noastră, pentru ca premisele argumentării să fie cât mai obiective.) Pe lângă cei trei prozatori munteni citați mai sus, trebuie să adăugăm pe Caragiale, Delavrancea, Brătescu-Voinești și Galaction; iar în Moldova, la Negruzzi vom adăuga pe Alecsandri, Russo, Kogălniceanu, Gane, Creangă, Vlahuță (mai fecund ca prozator și mai ales mult mai important în această calitate din punctul de vedere al evoluției literaturii române), Eminescu, Jean Bart, Sadoveanu, Hogaș, Patrașcanu, Gârleanu, Anghel (cred că proza iscălită cu St. O. Iosif e mai mult a lui Anghel, pentru aceleași motive pentru care "Mirea" e mai mult Anghel -- vezi recenzia noastră despre Helianta -- și pentru motivul că Iosif, singur, n-a scris proză ca Anghel, ceea ce arată că dintre amândoi, numai acesta din urmă era prozator). Iar dacă am adăuga și pe alții, munteni și moldoveni, proporția ar fi încă și mai favorabilă tezei noastre.

(Pe Duiliu Zamfirescu nu l-am pus la socoteală, pentru că, fiind din Focșani, nu știu cum să-l clasific, deși "junimismul" lui l-ar atașa de Moldova.)

Acum, să băgăm de seamă că genurile literare în care se redau mai bine și mai mult relațiile specifice ale unui popor sunt nuvela, romanul și teatrul -- epopeea fiind astăzi un gen mort.

Într-o nuvelă sau într-un roman -- adică în epopeea modernă -- și în teatru, subiectul e luat din viața națională, explicațiile fiind rare, aproape curiozități. Apoi, pentru realizarea unor asemenea opere -- mai puțin pentru teatru, unde e vorba mai des de rezolvarea unor "probleme" --, autorul

trebuie să cunoască cât mai variat și mai adânc realitățile ce are de zugrăvit, adică pe cele naționale. O bună parte însă din poezie, și anume cea lirică, nu are de zugrăvit realități obiective decât într-o mică măsură (aspecte de natură, farmecele femeii etc.), realități cu puțin ori fără de nici un caracter specific național. Și chiar poezia obiectivă -- balada istorică, pastelul etc. -- nu are de zugrăvit decât puțin din realitatea obiectivă, principalul fiind și în acest gen sentimentul și arta. Și să se observe că mai des e exotic subiectul în poezia obiectivă decât în proză -- vezi Byron, Hugo, Leconte de Lisle etc., comparați cu romancierii și nuveliștii din literaturile respective.

Poezia -- și mai ales cea lirică, cea mai însemnată din speciile genului --, exprimând mai ales afectivitatea unui individ și concepția lui de viață --, e națională adesea numai întru atâta întru cât sufletul unui individ poartă pecetea sufletului poporului din care face parte.

Dar acest element subiectiv național apare și în proză, chiar și în cea mai obiectivă. E atitudinea scriitorului față de lucrurile zugrăvite. Acest element se adaugă deci, și el, la celelalte, adâncind caracterul specific național al prozei.

Așadar, dacă poezia, când e foarte națională, e expresia sufletului unui popor, proza, când e talentată, e și expresia sufletului unui popor și oglinda vieții acestui popor. E, încă o dată, mai bogată în realități naționale, subiective și obiective.

Acum, dacă Moldova e mai bogată în prozatori -- chiar numai din această cauză literatura ei e mai bogată în realități de ale noastre. (Alte cauze le-am văzut în articolul trecut.)

Comparând proza moldovenească cu cea muntenească din alte puncte de vedere decât cel cantitativ, vom găsi mai întâi că în Moldova câmpul observației e mai întins, realitățile transportate în literatură sunt mai diverse, aduse din medii mai variate -- caracter care apare ca într-o sinteză, chiar și în opera unui singur scriitor, dl Sadoveanu, care ne-a zugrăvit atâtea aspecte ale vieții naționale, din vremurile aproape legendare până în zilele noastre, de la țărani până la protipendadă, de la viața tihnită din mahalaua moldovenească până la tumultul de pe câmpul de bătaie...

Vom mai găsi apoi că influența excesivă a literaturilor străine a redus importanța unor însemnați scriitori munteni și mai ales a lui Bolintineanu, ale cărui romane ar umplea altfel un gol în proza muntenească din epoca respectivă, dar care, nu numai din cauza lipsei de forță creatoare a acestui scriitor, ci și din cauza influenței romantismului francez de mâna a cincea asupra lui, sunt sărace ca document, ne dau atât de puțin -- mai nimic -din viața epocii de atunci și tot atât de puțin din sentimentul ori atitudinea specific românească față de acea viață. Pentru probă, vom observa că Alecsandri (care nu strălucea doar printr-o deosebită putere de a crea imitând viața), chiar când localizează o comedie ori o farsă franceză, pune în ea atât de mult din relațiile noastre, o atitudine atât de națională și o

limbă atât de românească și caracteristică personajelor, încât comediile lui localizate sunt documente indispensabile pentru cunoașterea concepției de viață (noi l-am utilizat pentru a defini "spiritul critic" al epocii) și pentru cunoașterea societății din vremea lui -- ca și a limbii de atunci (dl A. Philippide a utilizat aceste piese de teatru ca un izvor de primul rang în alcătuirea dicționarului limbii române).

S-ar părea că un mai mare fapt de influențare decât localizarea nu se poate. Și totuși, localizarea lui Alecsandri nu înseamnă în genere altceva decât că ia un model, după care apoi lucrează punând propria-i substanță.

Factorii specific naționali, de care a fost vorba până acum, se găsesc la toți scriitorii moldoveni și i-am putea descoperi, prin analiză, la oricare din ei. E de ajuns însă să scriem aici două nume, ale lui Creangă și Sadoveanu, care reprezintă în literatura noastră maximum de românism. Căci nu există nici un scriitor care să se poată compara cu ei în privința românității din punctul de vedere al subiectelor, al vieții redate în operă, al sentimentului ori atitudinii și al limbii.

Și, încaltea, să mergem până la capăt. Curentele mari de naționalizare a literaturii (ca și a culturii) au plecat aproape întotdeauna din Moldova ori de la moldoveni. Școala critică de la 1840 (Kogălniceanu etc.), "Junimea", mișcarea de la Sămănătorul începută de Vlahuță și ardeleanul Coșbuc (vezi, despre poziția literaturii ardelene față cu această problemă, articolul trecut și mai jos, în acest articol) și continuată de dl Iorga și, în sfârșit, Viața românească.

Iar scriitorii munteni, care au depus în opera lor mai multă realitate specific românească -- mai mult decât toți ceilalți scriitori munteni la un loc -- vorbim de Caragiale și Brătescu-Voinești --, acești doi prozatori, cu un atât de pronunțat caracter de originalitate națională, s-au raliat, se poate zice, la curente moldovenești, au debutat și continuat să apară în Convorbiri literare, îmbrățișând critica și, până la un punct, ideologia "Junimii" -- ori întâlnindu-se cu ea.

*

Nu e fără interes să lărgim problema și să vedem cum s-a comportat cu realitățile naționale și știința. Cu aceste realități se ocupă mai ales istoria politică și socială, istoria limbii și istoria literaturii unui popor. Comparația, din acest punct de vedere, dintre Moldova și Muntenia justifică încă și mai bine constatarea noastră, decât comparația celor două literaturi. Istoria politică și socială, istoria limbii și a literaturii sunt cultivate mai mult de moldoveni. Nume: Kogălniceanu, Hasdeu, Xenopol, Onciul, Iorga, Radu Rosetti, Lambrior, Philippide, Densușianu -- ca să cităm numai pe cei bătrâni, consacrați, pentru ca premisa să fie cât mai obiectivă. Muntenia a avut numai un singur mare istoric al lucrurulor noastre, pe profundul Bălcescu, căci Tocilescu -- pentru cei care l-ar cita ca istoric de valoare -- s-a ocupat mai mult cu lucruri și vremuri ante-românești,

Dacă apoi ne îndreptăm atenția la un gen care ține și de istorie, și de literatură -- "amintirile" --, atunci constatăm același lucru. Față cu opera neîntrecutului Ion Ghica din Muntenia -- în Moldova avem, ca să dăm câteva exemple, bogatele Suvenire contemporane, singurele pagini de valoare ale lui G. Sion; încântătoarele Legende, singura operă viabilă a mult productivului V. A. Ureche, care a fost, dealtfel, și istoric, și nuvelist; evocatoarele Amintiri de la "Junimea", ale lui G. Panu, pline de tipuri vii ca un roman; Amintiri din "Junimea", cea mai bună operă a d-lui Iacob Negruzzi, și mai ales amintirile din copilărie de la sfârșitul cărții, care sunt unele din cele mai substanțiale și mai frumoase pagini despre trecutul societății moldovenești; și bogatele, instructivele și plăcutele volume ale dlui Radu Rosetti, Povești și Alte povești moldovenești, Amintiri și romanele sale Păcatele Slugerului și mai ales Cu paloșul, romanul cel mai palpitant scris în limba noastră, atât de plin de viață veche românească, istorică și legendară. Și, să mai adăugăm romanele istorico-sociale ale lui D. Moruzi.

Dacă, în sfârșit, ne întoarcem privirile la o altă preocupare cu "ale noastre", foarte interesantă, la folclor, constatăm că primii colectori ai poeziei populare și primii teoreticieni ai curentului poporan (încă de la 1840) au apărut în Moldova, unde găsim și pe cei mai mari folcloriști, pe S. Fl. Marin și Tudor Pamfile -- precum și publicația cea mai valoroasă din acest domeniu, bătrâna Șezătoare, a dlui Artur Gorovei, el însuși un eminent folclorist.

Așadar, și istoria literaturii și istoria științei române dovedesc cu prisosință teza noastră.

Legătura dintre atașarea și preocuparea de realitățile noastre, pe de o parte, și înflorirea prozei artistice și a științelor istorice, pe de alta, se confirmă și prin istoria literaturii și a științei ardelene.

În Ardeal, unde scriitorii n-au mai avut nevoie să se întoarcă înspre popor -- ca cei din Moldova --, pentru că erau înșiși "fii ai poporului", nedezrădăcinați, caracterul specific național al literaturii e poate și mai pronunțat decât în Moldova. Și -- sau deci -- proza este cultivată în proporția corespunzătoare. Dintre puținii scriitori de adevărată valoare din Ardeal, trei sunt prozatori (și pictori ai celor mai specifice aspecte ale vieții românești): Slavici, Agârbiceanu, Rebreanu și, dacă am adăuga și pe scriitorii secundari, de pildă un Pop Reteganul etc., constatarea noastră ar căpăta o și mai mare consistență. Dealtmintrelea, caracterul național al literaturii ardelene e atât de puternic, încât cei mai naționali poeți dintre toți poeții români de pretutindeni și din toate timpurile sunt Coșbuc și Goga. Chiar genul poeziei ardelene e acela în care poate apărea mai vădit caracterul național -- la Coșbuc, zugrăvirea unor aspecte ale vieții naționale, la Goga, năzuințele naționale.

Iar cu privire la știința ardeleană, vom constata că dacă la istoricii și

filologii moldoveni avem de adăugat atât de puțini munteni, în schimb, istoria și filologia românească datoresc enorm ardelenilor Șincai, Klain, Maior, Laurian, Pumnul, Cipariu, Bogdan-Duică, ca să citez tot numai pe cei mai bătrâni, sunt destule, prea multe nume pentru răzlețitul neam românesc din Ardeal.

Atenția la realitățile specific naționale -- contactul cu poporul ori cu literatura populară -- cultivarea prozei --, cercetările istorice și lingvistice -- sunt, și în Moldova, și în Ardeal, fapte concomitente și legate cauzal între ele.

Dar să ne întoarcem la literatura propriu-zisă. Deosebirea de conținut dintre cele două literaturi, cea moldovenească (și ardeleană) și cea muntenească, este și una de valoare?

Desigur. Am arătat în articolul trecut că poezia muntenească e mai influențată de literaturile străine decât cea moldove nească. E aproape însă de mintea oricui că un lucru imitat e o imitație și că în artă imitația e tot o imitație. Și dacă s-ar pune scriitorii români pe două coloane -- într-o coloană după talent și în alta după gradul în care au imitat sau nu --, credem că cei mai talentați ar coincide de cele mai multe ori cu cei mai naționali. ("De cele mai multe ori", și nu întotdeauna, pentru că lipsa de imitație, singură, nu poate ține loc de talent.) Această "lege" se verifică chiar prin cei doi scriitori munteni, citați mai sus, căci nu credem să fie o simplă întâmplare că Brătescu și Caragiale sunt totodată și cei mai însemnați prozatori munteni și prozatorii munteni care au zugrăvit lucruri mai ale noastre, numai ale noastre și văzute prin propriii lor ochi, nu prin cărțile citite.

Dar să intrăm mai în miezul lucrurilor, să ne apropiem mai mult de ceea ce poate fi o "dovadă" -- pe cât se poate dovedi ceva în ținutul esteticii.

Există o constatare, ajunsă banală de adevărată ce e, și anume că influența literaturii populare asupra celei culte a fost o cauză esențială de înviorare și de progres estetic a celei din urmă. Această influență însă s-a exercitat cu adevărat numai în Moldova, unde a și apărut și a fost cultivat așa-numitul "curent poporan". Dar ce lucru poate fi mai "al nostru" decât literatura populară -- opera literară, în care se oglindesc cele două mii de ani de viață subiectivă și obiectivă a poporului român în mediul natural, în care a fost el menit să trăiască?

Și nu poate fi nici o îndoială că dacă Alexandrescu (natură profundă și cu o puternică rezonanță la lumea înconjurătoare) ori Bolintineanu (care a fost un adevărat poet, orice s-ar zice, într-o privință mai "poet" decât Alecsandri), nu poate fi nici o îndoială că dacă acești doi poeți ar fi trăit, ca bardul de la Mircești, în atmosfera și cultul poeziei populare, n-ar fi fost mai buni decât sunt.

Până spre 1880, în vremea cât s-a format limba literară și s-au pus începuturile unei literaturi naționale, literatura populară a fost un factor

indispensabil al literaturii culte. Cel mai bun, singurul prozator artist muntean din vremurile acele, Odobescu, este un fervent iubitor și admirator al literaturii populare. Și credem că nu e, iarăși, o întâmplare că acest singur artist al prozei muntene dinainte de 1880 este și singurul reprezentant al curentului poporan din Muntenia din acea vreme și, încă, un reprezentant al curentului istoric -- unul care "șterge colbul de pe cronice bătrâne" --, un alt curent care a fost un factor însemnat al literaturii române, pentru că "cronicile", aproape ca și poezia populară, conțin lucruri "ale noastre", foarte naționale. Originalitatea națională a primului prozator român, a lui C. Negruzzi, se datorește și poeziei populare, și "cronicilor bătrâne".

Iar -- ajungem acum la cel mai mare scriitor al nostru -- opera lui Eminescu, marele pelerin în toate ținuturile românești și însuși colector de poezie populară, poate fi concepută fără existența curentului poporan, a literaturii populare -- și, să nu uităm, a "cronicilor bătrâne", în care a trăit cufundat toată viața --, fără existența celor două izvoare de lucruri "ale noastre"?

Nu trebuie să părăsim acest capitol fără să spunem un cuvânt despre limbă. Limba este, dintr-un punct de vedere, o mare parte din ceea ce se numește "artă". Cuvântul, doară, exprimă totul într-o operă de artă. Cuvântul propriu, cuvântul sonor, vecinătatea cuvintelor, bogăția și varietatea vocabularului. Dar cei mai buni scriitori ai noștri sunt -- mai trebuie oare de spus acest lucru ? -cei mai buni cunoscători ai limbii. Altfel, nu puteau spune ceea ce voiau. Și cei mai buni cunoscători al limbii sau (e de obicei același lucru) cei care au limba mai bogată și mai frumoasă, toți s-au împărtășit din izvorul cel mare al limbii populare: Odobescu, Eminescu, Sadoveanu și incomparabilul Creangă. Prozatorul cel mai mare -- acest Creangă -- e chiar un om din popor; scrie cum vorbește poporul; e singurul care are limba perfect românească (dl A. Philippide, în sintaxa limbii române, ia exemple aproape numai din el, căci numai fraza lui nu e influențată de nici o sintaxă străină).

Așadar, valoarea estetică a unei opere literare e strâns legată de originalitatea ei specifică de fond și formă. Se poate spune că dintre doi scriitori cu un egal talent nativ, acela va fi mai mare, în opera căruia se va simți mai puternic sufletul poporului și se vor oglindi mai bogat și mai bine relațiile vieții naționale.

*

Să discutăm acum, privită din acest punct de vedere, și poezia "nouă" (nu și nouă).

Am spus că însăși poezia lirică "veche" conține mai puțin element național decât proza, pentru că, prin definiție, conține puține realități obiective și are național în ea aproape numai ceea ce e național în sentiment și în concepție.

Poezia "nouă" însă e mult mai lipsită de caracter național, pentru că, mai

întâi, în bună parte, e mai mult o poezie de senzații, iar senzații cu caracter specific național e greu de imaginat. Există deosebiri de la popor la popor în susceptibilitatea la anumite senzații, în intensitatea senzațiilor -- dar în felul senzațiilor, nu. Și, apoi, chiar dacă ar exista deosebiri și-n această privință, consecințele ar fi neînsemnate, din punctul nostru de vede re, pentru că senzația, element primar al sufletului, n-ar putea da decât puțin din acea complexitate care e psihologia unui popor. Senzația ține numai de fiziologie și psihologie, în deosebire de sentiment ori concepție, factori ai poeziei "vechi", care țin deja și de sociologie. (Nu vorbesc din punct de vedere genetic, nu mă gândesc la evoluția psihicului de-a lungul istoriei speciei umane. Știu că acest psihic nu poate fi conceput decât ca produs la o specie animală, care a trăit în turmă -- în societate. Și fac abstracție și de importanța graiului, efect al vieții sociale, pentru existența psihicului uman așa cum este el. Vreau să spun numai atâta, că senzația o pot avea fără amestecul actual al vreunui element psihic de proveniență socială.)

Dacă lucrurile stau astfel, atunci poezia, cu cât este mai "nouă", cu atâta exprimă mai puțin sufletul unui popor. Sufletul unui popor înseamnă mai ales sentimentele, ideile, concepțiile sale, și nu-l poate exprima decât poezia de sentiment și de concepție, în contra căreia se ridică teoreticienii poeziei "noi".

În al doilea rând, poezia "nouă" -- care procede, toată, de la Baudelaire, poetul orășean al lucrurilor exclusiv și caracteristic orășenești -- este o poezie orășenească. Iar viața orășenească este mai internațională decât restul vieții unui popor.

Sterilitatea de sentimente și de concepții, caracterul de universalitate al senzației, "orășenismul" -- iată cauza pentru care poezia "nouă" e atât de internațională, încât poeții "noi" se pot socoti, cu drept cuvânt ca făcând parte mai degrabă din o literatură general europeană decât din literatura lui Eminescu și Creangă. Iată, apoi, cauza pentru care limitarea ori chiar transpunerea în românește a poeziei "noi" franceze ori germane e un lucru foarte natural, pe când imitarea poeziei "vechi" străine sare deodată în ochi și se vădește ca plantă exotică. Iată, cu alte cuvinte, pentru ce e natural ca poezia noastră "nouă" să fie, în bună parte, o anexă a celei franceze și să nu aibă nici o legătură cu literatura română -- a cărei existență, dealtfel, și în chipul cel mai logic, teoreticienii "noi" o și neagă.

Vom adăuga, repetând o considerație din articolul amintit, că pe când poezia "nouă" era nouă în Franța -acum vreo patruzeci de ani -- foarte mulți reprezentanți ai ei erau străini veniți de aiurea -- ceea ce ni se pare că confirmă observația noastră cu privire la legătura dintre realitățile specific naționale și poezia "nouă" a unui popor.

Iar poezia noastră "nouă", aceea pe care am definit-o mai sus, înflorește mai ales în Muntenia, unde literatura, cum am văzut, este în genere mai puțin legată de realitățile naționale și unde -- e același lucru -- influențele

străine au fost și sunt mai operante; și mai ales în București, "orașul" nostru prin excelență, un mediu atât de favorabil poeziei "noi".

*

Evident că articolul de față conține o triplă cvintesență de "regionalism". Dar măcar să se constate că acest "regionalism" este, oricum, destul de larg. Este moldo vano-ardelenesc, căci caracterele literaturii moldovenești le-am găsit și în cea ardeleană, cum spuneam și în articolul la care mă refer necontenit -- cum s-ar zice, articolul cu pricina. Numai cât, îmi permit să cred că la noi nu se prea înțelege bine ce înseamnă cuvântul "regionalism". E prea la modă, ca să mai poată fi întrebuințat în adevărata lui accepțiune. E cam ceea ce era odată "santicler" ori "findisicl" (fin de sičcle).

A constata caracterele deosebite în literaturile a două regiuni locuite de un popor și a căuta explicația deosebirii; a constata, în genere, orice deosebiri, în orice privință, între două regiuni ale aceleiași țări -- nu poate însemna regionalism. În volumul nostru Spiritul critic în cultura românească am relevat deosebiri mai adânci între cultura muntenească și cea moldovenească, și nimenea nu m-a mai găsit "regionalist". E drept, pe atunci cuvântul nu era la modă. Mare lucru e moda în lumea aceasta! Iar când Russo spunea că "Moldova e țară rece..." și că "Lauda Moldovei..."; când Alecsandri spunea "Tot Moldova...", ba când, boier moldovan, antiburghez și spirit sarcastic, încondeia pe munteni cu tot felul de epitete -- și foarte pe nedrept --, erau "regionaliști" acești doi mari și înflăcărați unioniști?

Una din publicațiile alarmate de "regionalismul" nostru făcea concesia, ca să nu fie prea rea cu noi, că literatura moldovenească e mai... melancolică și mai romantică decât cea muntenească, căzând astfel și ea, fără să-și dea seamă, în regionalism -- și în oarecare erezii istoricoliterare. Iar o altă publicație, egal de alarmată de același "regionalism", recenza din întâmplare, în același număr în care se alarma, articolul unui scriitor francez care, "regionalist", se vede, și el, constata că spiritul francez de la nordul Loirei e romantic și cel de la sud, clasic. Ce ușor e să cazi în regionalism!

Dar acești alarmiști nici idee n-au la cât regionalism e silit să se dedeie cel care studiază istoria literaturii române, căci această literatură s-a dezvoltat deosebit în cele trei regiuni românești, în Moldova, în Muntenia și în Ardeal.

Ardealul n-a avut o literatură și o epocă "pseudo-clasică" cum au avut Moldova (Conachi etc.) și Muntenia (Văcăreștii etc.). Ardealul, în vremea aceea, a avut o literatură populară scrisă, de origine cultă, pentru popor (Barac etc.), "școală" ori epocă literară pe care, la rândul lor, Moldova și Muntenia n-au avut-o. Ardealul apoi n-a avut o epocă literară intelectualist-pesimistă ca Regatul (Eminescu, Caragiale etc.). Ardealul nu se întâlnește cu "Principatele" decât -- foarte puțin -- în epoca Alecsandri (prin Mureșanu) și în epoca Sadoveanu (prin Goga, Agârbiceanu).

Iar dacă limităm discuția la literatura de dincoace de munți, găsim că poezia pseudoclasică boierească e aproape exclusiv erotică în Moldova, pe când în Muntenia e, deja, și patriotică ori naționalistă; găsim, apoi, în epoca următoare, că literatura Moldovei (Negruzzi etc.) e mai ales clasică și mai ales în proză, iar a Munteniei (Bolintineanu etc.), romantică și aproape toată în versuri.

Ce orgie de "regionalism"! Pe urmă vine epoca Eminescu în Moldova și Macedonski în Muntenia -- de care am vorbit în trecutul nostru articol --, când poeziei moldovenești îi corespunde numai proza muntenească (Caragiale și Delavrancea).

Aceste lucruri nu-s dorințe subiective, ci fapte. Sau poate e "regionalism" la mijloc, pentru că cel care scrie aceste lucruri stă la Iași? Dar să se bage de seamă că nu stă și în Cluj -- căci regionalismul său e, cum se vede, și moldovenesc, și ardelenesc...

Dacă cineva din Chișinău ar face constatarea, adevărată, că Târgoviștea a dat, ea singură, mai mulți scriitori de valoare decât orice oraș -- pe Eliade, pe Cârlova, pe Gr. Alexandrescu, pe Brătescu-Voinești --, nu va fi, credem, învinuit de regionalism târgoviștean. Dar dacă acest adevăr l-ar spune un publicist din Târgoviște, nu-i așa că... "regionalism" etc.?

Dar subsemnatul are la activul (ori la pasivul) său lucruri care, dacă îl pot "pune bine" cu Muntenia, îl pot strica cu Moldova și mai ales cu publicul politic din Moldova. Și anume, "regionalism" muntenesc.

În Spiritul critic... spun că Muntenia face în veacul al XIX-lea o operă mai utilitară decât Moldova: ea își cheltuiește energia în lupta pentru schimbarea ordinii sociale, caută să transplanteze din Apus formele noi și organizează România modernă.

În adevăr, instinctul puternic de regenerare apare acolo. Muntenia are pe Tudor Vladimirescu. Ea face revoluția. Ea are idealiști generoși ca Goleștii și Rosetti și organizatori ca Brătianu și Carada.

Muntenia este mai politică decât Moldova. De aceea, genul oratoric înflorește mai mult acolo. (De aceea, poezia ei dinainte de 1880 e mai propagandistă.) Și astăzi partidele serioase -- liberalismul, țărănismul, socialismul -- sunt mai puternice în Muntenia.

Și a organiza un stat nu e un lucru de disprețuit, mai ales că "primum vivere, deinde philosophari". (Trebuie să observăm însă că, la această organizare, nu s-a ținut îndeajuns seama de realitățile noastre, asupra cărora au atras atenția mereu gânditorii politici moldoveni.Vezi Spiritul critic în cultura românească.)

*

Dar, victimă a unei prejudecăți învechite, eu tot vorbesc de o literatură românească, ba încă accentuez importanța deosebită a prozei. Și mai mult. Vorbesc ca și cum am avea o literatură de o vechime deja respectabilă, care se poate împărți în epoci, în școli, în curente ș.a., ca orice literatură.

După ultimele descoperiri însă, se pare că, mai întâi, nu avem nici un prozator, iar în al doilea rând, că literatura română, în vârstă abia de douăzeci-treizeci de ani, e alcătuită numai din "simboliști".

Această desființare a lui Conachi, Asachi, Iancu Văcărescu, Eliade, Cârlova, Alexandrescu, Bolintineanu, Depărățeanu, Sihleanu, Nicoleanu, Filimon, Odobescu, Negruzzi, Alecsandri, Russo, Kogălniceanu, Gane, Caragiale, Delavrancea, Brătescu-Voinești, Duiliu Zamfirescu, Creangă, Slavici, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Goga, Iosif, Sadoveanu, Jean Bart, Patrașcanu, Hogaș, Gârlea nu, Agârbiceanu, Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Codreanu, Cerna, Alice Călugăru, Topârceanu -- această desființare a atâtor scriitori, epoci, școli, curente are ca pricină concepția, ca să zicem așa, nostimă că "literatură" e numai ceea ce-mi place mie, și nu producția scrisă, în care s-a exprimat un popor la un moment dat și care a fost recunoscută de acest popor ca expresie a lui.

O cu totul altă concepție avea acum câțiva ani un șef "simbolist", când "romanțele" și le destina "pentru mai târziu", crezând că vremea aceea nu era a simboliștilor, iar revista și-o numea a "celorlalți", având impresia că locul era ocupat de alții.

Ca amator, oricine are dreptul să guste ce-i place și să arunce restul cu dispreț. Ca cercetător -- hai să zicem cuvântul cel mare: ca om de știință --, nimene nu poate face abstracție de nici o manifestare literară, pentru că orice școală sau curent e un fenomen tot atât de real și de legitim ca oricare altul. Domnișoara care se plimbă printro grădină e firesc să se extazieze înaintea trandafirului mareșal și să nu bage-n seamă vizdoaga și chiar bujorul. Botanistul care ar face ca dânsa ar fi un dobitoc.

E drept, într-o opera literară, elementul "frumos" e o "notă" esențială pentru definirea și clasificarea literară, și istoricul literar, mai ales criticul, nu poate face și nu trebuie să facă abstracție de acest element. Și cum "frumosul" este o impresie subiectivă, istoricul și criticul literar nu se pot comporta exact ca un botanist. Dar idealul lui, ambiția lui cea mare trebuie să fie, pe cât e cu putință, apropierea de obiectivitatea omului de știință. De aici, pentru istoric și critic, nevoia de mult recunoscută și necontenit recomandată de a se sili să se transpună în cât mai multe stări de suflet, în cât mai mulți oameni, spre a-i înțelege din punctul lor de vedere, spre a analiza "frumosul" din punctul de vedere al concepției lor, al frumosului lor.

Astăzi asistăm la o priveliște aproape zoologică: cei "vechi" se uită la cei "noi" și aceștia la cei dintâi, cu ură, ca la niște monștri, ca la niște dușmani.

Și fiindcă tot am evadat din subiectul nostru, indicat prin titlul acestui articol, să atingem încă una din manifestările acestei opacități sufletești și, cu această ocazie, să spunem un cuvânt în sprijinul poeziei noi.

Voim să vorbim de "obscuritatea" de care e învinuită această poezie și de care se face uz ca de "une fin de non recevoir".

Spuneam acum câteva luni, repetând lucruri spuse de atâtea ori în această

revistă cu ani în urmă, că dacă uneori "obscuritatea" este invingibilă, căci se datorește felului însuși de a concepe al poetului, apoi, alteori, aceasstă "obscuritate" nu înseamnă decât nedeprinderea cititorului cu forma și fondul unui poet nou și refuzul lui de a face oarecare sforțare de atenție.

Celor care cred că au și strivit pe un poet nou numai prin simpla formalitate de a declara că ei nu l-au înțeles le vom atrage atenția asupra faptului că la început nu era "înțeles" nici Eminescu.

Acum douăzeci de ani -- preocupat de alte probleme decât "obscuritatea" poeziei noi --, scriam aceste rânduri (în care cuvântul "patruzecioptist" rog să fie tradus prin, de pildă, alecsandrist, iar "tendința", prin atitudine în fața vieții, ori chiar numai prin sentiment):

"Când Eminescu a început să devină "eminescian" pe la 1870... patruzecioptiștii nu-l puteau înțelege, pentru că Eminescu vorbea altceva. "Frumosul" din Eminescu nu putea să fie priceput de dânșii, pentru că tendința dominată din Eminescu, aceea care a grupat elementele acelui "frumos", era deosebită de tendința dominantă a patruzecioptiștilor etc."

Un poet nou vine cu un fond și cu un stil nou. Dar fondul și forma sunt numai două fețe ale aceluiași lucru, văzut din două puncte de vedere deosebite. Ceea ce e obscur în formă (vorbind de poeți adevărați) e obscur pentru că ni-i străin fondul, pentru că ceea ce spune nu poate găsi ecou în sufletul nostru, pentru că -- cu un termen pedant, dar just -- nu avem cu ce apercepe ceea ce spune el.

Este drept însă că acea poezie nouă, care are ca material de expresie mai mult senzațiile, va fi mai obscură, în sine, prin definiție, în mod absolut -- indiferent de noutatea apariției ei în lume -- pentru că senzația e mai puțin socială, adică împărtășibilă altora, decât sentimentul și mai ales decât ideea, concepția etc.; pentru că cuvintele, exprimând noțiuni, sunt un material rebel la exprimarea senzațiilor; pentru că senzațiile poeților noi sunt adesea stranii, curioase, chiar morbide, deci și mai nesociale, ceea ce agravează și mai mult putința exprimării lor. Această greutate ajunge extremă când, ceea ce este adesea cazul, poetul nou aruncă sonda în subconștient căci, dacă orice introspecție e anevoioasă, sforțarea de a pătrunde în regiunile de sub pragul conștiinței va fi mai anevoioasă, iar greutatea de a exprima ceea ce ai recoltat penibil în lumea ascunsă a sufletului va fi și mai mare.

Dar oare poezia "veche" este întotdeauna ușor de înțeles? Nu cere și ea atențiune, deprindere?

Eminescu chiar, care unor spirite excesiv de artiste, de complicate, de grăbite și de distrate li se pare atât de simplu, atât de compromițător de simplu, -- e oare atât de simplu? E oare atât de ușor de înțeles, chiar pentru spiritele complicate și "artiste", poezia Cu mâine zilele-ți adaogi...? Sau imagini ca acestea (iau câteva bazate pe aceeași analogie):

Memfis, argintos gând al pustiei; ori:

Ea, copila cea de aur, visul negurii eterne [luna]; ori:

Căci e vis al neființei universul cel himeric -sunt oare atât de pe înțelesul oricui?

Încă o dată, de nepriceperea unei poezii nu e vinovat întotdeauna poetul. Dealtmintrelea, noi suntem porniți să credem că de cele mai multe ori "obscuritatea" reală, numită și absconsitate, e voită, și prin urmare e o șarlatanie -- un fapt care interesează mai mult etica decât estetica literară.

"Viața românească", 1922, nr. 11